

УДК 349.6/351.765

Власенко Юлія Леонідівна –

кандидат юридичних наук, асистент

кафедри екологічного права

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

Правові аспекти охорони біорізноманіття в Україні

Розглядаються основні правові засади охорони та відтворення об'єктів біорізноманіття в Україні та світі, а також аналізуються особливості використання, охорони та функціонування національного природного заповідного фонду для збереження тваринного світу.

Ключові слова: екологічне право, біорізноманіття, біоресурси, тваринний світ, природно-заповідний фонд.

Рассматриваются основные правовые основы охраны и воспроизведения объектов биоразнообразия в Украине и мире, а также анализируются особенности использования, охраны и функционирования национального природного заповедного фонда для сохранения животного мира.

Ключевые слова: экологическое право, биоразнообразие, биоресурсы, животный мир, природно-заповедный фонд

The basic legal framework for the protection of biodiversity and play facilities in Ukraine and abroad, and also analyzes use, protection and operation of the national natural reserve fund for wildlife conservation.

Key words: environmental law, biodiversity, biological resources, wildlife, nature reserve fund.

Постановка проблеми. Важливим напрямом стратегії державної екологічної політики України на період до 2020 року є збереження біологічного та ландшафтного різноманіття. Тому вдосконалення та впровадження правових норм, стандартів використання та охорони об'єктів тваринного світу в національне законодавство України, наукове дослідження і аналіз таких стандартів є надзвичайно важливим та актуальним з огляду на створення правових основ регулювання зазначеної сфери.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В юридичній літературі приділяється значна увага вивченню стану та тенденціям розвитку національного екологічного законодавства відповідно до загальноновизначених принципів і норм міжнародного права, демократичної

міжнародної практики. Важливими в цьому плані є наукові дослідження таких учених як Н.Р. Малишевої, Л.Д. Нечипорук, А.К. Соколової, П.В. Тихого, О.О. Томіна та інших.

Невирішені раніше проблеми. Водночас існуючі наукові дослідження стосуються питань сфери регулювання відносин щодо використання природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки в Україні. Серед основних екологічних проблем України є насамперед недостатнє розуміння в суспільстві пріоритетів збереження навколишнього природного середовища, зокрема тваринного світу.

Тому **метою** даної статті є поглиблення вивчення основних принципів охорони та відтворення об'єктів

біорізноманіття в Україні та світі, а також визначення особливостей використання, охорони та функціонування національного природного заповідного фонду для збереження флори та фауни країни.

Виклад основного матеріалу.

Займаючи менше 6 відсотків площі Європи, Україна володіє близько 35 відсотками її біорізноманіття. Біосфера України нараховує більше 70 тисяч видів флори і фауни, зокрема флори - більш як 27 тисяч видів, фауни - більш як 45 тисяч видів.[1; розділ 3, ціль 5]. Але протягом останніх років спостерігається збільшення кількості видів рослин і тварин, занесених до Червоної книги України. Таким чином основну загрозу біорізноманіттю становлять діяльність людини та знищення природного середовища існування флори і фауни.

В сучасних умовах не існує гарантованого екологічно безпечного природного середовища для життя і здоров'я населення, впровадження екологічно збалансованої системи природокористування та збереження природних екосистем. Тому національна екологічна політика повинна бути спрямована на стабілізацію та поліпшення стану навколишнього природного середовища шляхом інтеграції екологічної політики до соціально-економічного розвитку України та світу.

Охорона навколишнього природного середовища повинна базуватися на принципах національної екологічної політики, які визначені в Законі України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» і передбачають відповідальність нинішнього покоління за збереження довкілля на благо прийдешніх поколінь; участь громадськості та суб'єктів господарювання у формуванні та реалізації екологічної політики, а також враховування їхніх пропозицій при вдосконаленні природоохоронного законодавства і дотримання невідворотної відповідальності за порушення законодавства про охорону навколишнього

природного середовища тощо [1]. Вищезазначені принципи дозволяють спрямувати національну екологічну політику на досягнення конкретних стратегічних цілей, пріоритетними серед яких є підвищення рівня суспільної екологічної свідомості та припинення втрат біологічного та ландшафтного різноманіття і формування екологічної мережі.

Засобами реалізації таких цілей можуть слугувати конкретизовані заходи, які стосуються розробки до 2015 року та реалізації стратегії екологічної освіти з метою сталого розвитку українського суспільства та економіки України; організаційного механізму місцевого, регіонального та національного рівня для активного залучення громадськості до процесу екологічної освіти та виховання. Виконання таких завдань дозволить сформувати людину нової генерації, в цілому екологізоване суспільство, здатне приймати оптимально значущі для справи охорони природи рішення та нести відповідальність за їх виконання.

Створення до 2015 року системи запобіжних заходів щодо видів-вселенців та забезпечення контролю за внесенням таких видів до екосистем дозволять Україні виконувати свої міжнародні зобов'язання щодо охорони і захисту мігруючих видів тварин. Необхідно також передбачити удосконалення нормативно-правової бази щодо системи здійснення контролю за торгівлею видами дикої флори і фауни, що перебувають під загрозою зникнення.

Важливо також робити наголос і на необхідності інформаційно-просвітницької кампанії щодо цінності екосистемних послуг на прикладі екосистем України.

Крім того слід зазначити, що для забезпечення екологічної безпеки країни, необхідно запровадити системи природоохоронних заходів збереження біо-та ландшафтного різноманіття і розширити площі природно-заповідного фонду до 10 відсотків у 2015 році та до 15 відсотків

загальної території країни у 2020 році. В цілому площа національної екомережі повинна піднятися до рівня 41 відсотка території країни [1].

Створення системи економічних важелів сприяє збереженню біо- та ландшафтного різноманіття, формуванню екомережі на землях усіх форм власності та мережі центрів штучного розведення та реакліматизації рідкісних видів рослин і тварин та таких, що перебувають під загрозою зникнення.

Для реалізації національної екологічної політики необхідні конкретні інструменти, серед яких слід виділити освітнє та наукове забезпечення формування і реалізації національної екологічної політики відтворення рідкісних біологічних видів, а також тих, що перебувають під загрозою зникнення, розроблення схем їх адаптації до сучасних умов життя [2].

Правові питання біорізноманіття та інших структурних складових екомережі, зокрема розвиток природно-заповідної справи на сучасному етапі визначається одним з найважливіших пріоритетів довгострокової державної політики України на основі системного врахування природоохоронних, економічних, соціальних та інших інтересів суспільства, а також міжнародних зобов'язань держави. Значної ваги у правовідносинах щодо охорони навколишнього природного середовища в сучасних умовах набувають особливості використання, охорони та функціонування об'єктів природно-заповідного фонду. Важливу роль у цьому відіграє Загальнодержавна програма формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки, яка затверджена Законом України від 21 вересня 2000 року [5]. Вона розроблена в контексті вимог щодо подальшого опрацювання, вдосконалення та розвитку екологічного законодавства України, а також відповідно до рекомендацій Всеєвропейської стратегії збереження біологічного та ландшафтного різноманіття 1995 року.

Законодавчу основу цієї сфери правового регулювання складають Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р. (розділ 12), Закон України «Про природно-заповідний фонд України» від 16 червня 1992 р., Закон України «Про екологічну мережу» від 24 червня 2004 р. тощо. На врегулювання даних питань спрямовані Програма перспективного розвитку заповідної справи в Україні («Заповідники»), затверджена постановою Верховної Ради України від 22 вересня 1994 р. і укази Президента «Про заходи щодо дальшого розвитку природно-заповідної справи в Україні» від 23.05.2005 [6], та «Про додаткові заходи щодо розвитку природно-заповідної справи в Україні» від 14.08.2009 [7] у яких наголошується на необхідності поліпшення умов для реалізації єдиної державної політики у сфері розвитку природно-заповідної справи, вдосконалення управління, в тому числі національними природними парками, прискорення формування національної екологічної мережі, розвитку міжнародного співробітництва з цих питань.

Особливо слід наголосити на тому, що основними завданнями Загальнодержавної програми формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки [5] у питаннях охорони, використання та відтворення ресурсів тваринного світу є формування нових ділянок для забезпечення середовищ існування певних видів тварин, занесених до Червоної книги України, Європейського червоного списку тварин, що перебувають під загрозою зникнення у світовому масштабі, а також інших видів рослин і тварин, включених до переліків міжнародних конвенцій та угод, обов'язкових до виконання Україною. У питаннях збереження біологічного різноманіття, а також збереження, зміцнення та відновлення ключових екосистем та середовищ існування тварин є необхідною умовою сталого управління

позитивним потенціалом біологічного різноманіття шляхом оптимального використання соціальних і економічних можливостей на національному та регіональному рівнях.

Надзвичайно важливу роль в природно-заповідній охороні навколишнього природного середовища відіграють і такі міжнародно-правові акти, як Конвенція про охорону мігруючих видів диких тварин, Конвенція про збереження дикої фауни та флори та природних середовищ в Європі; Конвенція про охорону біологічного різноманіття [3] тощо.

Згідно зі ст. 5 Закону України «Про природно-заповідний фонд України» [4] завдання, науковий профіль, характер функціонування і режим територій та об'єктів природно-заповідного фонду визначаються у положеннях про них, які розробляються відповідно до цього Закону, і затверджуються центральним органом виконавчої влади в галузі охорони навколишнього природного середовища (Мінприроди України) - щодо територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення.

Разом з тим більш глибокого обґрунтування потребують питання щодо режиму територій та об'єктів природно-заповідного фонду, зокрема дотримання сукупності науково-обґрунтованих екологічних вимог, норм і правил, які визначають правовий статус призначення цих територій та об'єктів, характер допустимої діяльності в них, порядок охорони, використання і відтворення їх природних комплексів.

З метою визначення та обґрунтування заходів щодо провадження відповідно до законодавства та вимог міжнародних договорів природоохоронної, науково-дослідної, рекреаційної, господарської діяльності, охорони, відтворення та використання природних комплексів та об'єктів, які передбачається

здійснити протягом п'яти років, а також стратегії розвитку об'єкта природно-заповідного фонду на десять років розробляється проект організації території об'єкта природно-заповідного фонду. Серед основних завдань, які, наприклад, покладаються на національні природні парки є: збереження цінних природних та історико-культурних комплексів і об'єктів; створення умов для організованого туризму, відпочинку та інших видів рекреаційної діяльності в природних умовах з додержанням режиму охорони заповідних природних комплексів та об'єктів; проведення наукових досліджень природних комплексів та їх змін в умовах рекреаційного використання, розробка наукових рекомендацій з питань охорони навколишнього природного середовища та ефективного використання природних ресурсів; проведення екологічної освітньо-виховної роботи.

Висновок. З проведеного аналізу нормативно-правового регулювання охорони та використання об'єктів тваринного світу в межах природно-заповідного фонду та правової основи їх функціонування слід відмітити, що правове забезпечення цих питань знайшло відображення як в міжнародних так і національних нормативно-правових актах. Разом з тим, на нашу думку необхідно внести деякі зміни та доповнення у законодавство України щодо регулювання відносин в сфері охорони об'єктів тваринного світу, як складової біорізноманіття. Зокрема необхідно доповнити перелік видів діяльності в сфері охорони і раціонального використання ресурсів тваринного світу, а саме: догляд за безпритульними дикими тваринами та дикими тваринами, конфіскованими у власників за рішенням суду, а також розробити та прийняти Положення про притулок для диких тварин та ветеринарно-санітарних вимог до утримання диких тварин у притулках.

Список використаних джерел:

1. Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2020 року : Закон України : від 21 грудня 2010 року // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 26. – ст. 218.
2. Оцінка і напрямки зменшення загроз біорізноманіттю України / О. В. Дудкін [та ін.] ; відп. ред. О. В. Дудкін. – К. : Хімджест, 2003. – 399 с.
3. Правові засади впровадження в Україні Конвенції про біорізноманіття / Н. Р. Малишева [та ін.] ; відп. ред. Н. Р. Малишева. - К. : Хімджест, 2003. – 175 с.
4. Про природно-заповідний фонд України : Закон України : від 16.06.1992 № 2456-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 34. – ст. 502.
5. Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки : Закон України : від 21.09.2000 № 1989-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 47. – ст. 405
6. Про заходи щодо дальшого розвитку природно-заповідної справи в Україні : указ Президента від 23.05.2005 № 838/2005 [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/838/2005>.
7. Про додаткові заходи щодо розвитку природно-заповідної справи в Україні: указ Президента від 14.08.2009 № 611/2009 [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/611/2009>.
8. Проблеми збереження та відновлення біорізноманіття в Україні / Д. М. Гродзинський [та ін.] ; НАН України, Ін-т ботаніки ім. М. Г. Холодного, Ін-т зоології ім. І. І. Шмальгаузена, Нац. ботан. сад ім. М. М. Гришка, Ін-т клітин. біології та генет. інженерії. – К. : Видавничий дім «Академперіодика», 2001. – 105 с.
9. Тихий П.В. Еколого–правове регулювання спеціального використання дикої фауни: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06 / П.В. Тихий ; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. – Х., 2000. – 20 с.
10. Тваринний світ України: правова охорона, використання та відтворення / Г. І. Балюк, О. О. Погрібний, Ю. С. Шемшученко та ін.; за ред. Г. І. Балюк. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 384с.